

• Col·lecció *El Tinter* - 129 •

El llibre de Vespella

Història, patrimoni, cultura i entorn

Joan Carles Blanch i Torrebadell

Cossetània
EDICIONS

Amb la col·laboració de

**Ajuntament de
Vespella de Gaià**

DIPUTACIÓ DE
TARRAGONA

Port de Tarragona
**Centre d'Estudis Marítims
i d'Activitats**

Primera edició: setembre del 2013

© Cossetània Edicions i l'Ajuntament de Vespella de Gaià

© de l'edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91 • Fax 977 61 43 57

cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Ajuntament de Vespella de Gaià

Plaça Catalunya, 6 • 43763 Vespella de Gaià

Tel. 977 65 52 88 • Fax 977 65 51 89

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-152-0

DL T 655-2013

Índex

Salutació, per <i>Daniel Cid</i>	13
Pròleg, per <i>Antoni Virgili</i>	17
Introducció	19
Agraïments	23
Capítol 1. Localització i identificació	25
Situació, divisions administratives i límits.....	26
Les vies de comunicació, els accessos i el transport.....	28
L'origen, l'etimologia i l'evolució del nom de <i>Vespella de Gaià</i> , un nom mil·lenari.....	30
Els segells i l'escut del poble	32
Capítol 2. El medi físic i el natural	35
El medi físic, per <i>Narcís Carulla</i>	36
El relleu	36
La morfologia del terme	40
El clima.....	47
El medi natural, per <i>Hèctor Hernàndez</i>	51
Un típic entorn mediterrani	51
Un indret singular del municipi. Les coves Roges.....	55
Flora i fauna: una notable biodiversitat	56
La custòdia del territori	58
Els cursos d'aigua, una flora i fauna característica	59

Índex

Capítol 3. El medi humà	63
La demografia	64
Els fogatges i els cadastres.....	66
L'evolució demogràfica	68
La societat i la família.....	73
Els caps de casa	74
La moralitat i la pau social	75
La moral a través de les visites pastorals.....	76
La pau social a través del llibre de la cort del batlle i dels manuals notarials fets pels rectors	79
Les dones i el matrimoni.....	81
L'onomàstica de Vespella	84
Els cognoms.....	85
Els noms	90
L'onomàstica urbana. Els renoms de les persones, les cases i els carrers.....	93
La toponímia rural	98
L'evolució de l'espai urbà (segles XII-XXI).....	105
Vespella.....	105
Els Masos de Vespella	110
La Coma i Sant Miquel.....	113
Les masies	114
Les construccions rurals: marges, barraques i cisternes	116
La societat civil	118
“L'assistència social” a Vespella durant els segles XVII-XIX.....	120
Les causes pies	120
La causa pia per a “doncellas per amaridar”	120
El Mont de Pietat.....	122
Les confraries	123
La confraria del Roser	124
La confraria del Sant Nom de Jesús.....	125
La confraria de Nostra Senyora del Perpetu Socors	127
La confraria de Sant Sebastià.....	128
La confraria de la Purificació	129
La confraria de l'Apòstolat de l'Oració i de la Immaculada.....	130

Les associacions i entitats del segle XX	130
Associacions civils pretèrites	131
Agrupación de Vecinos y Propietarios de Vespella	131
El Centre Republicà Federal	131
Hermandad Sindical de Ganaderos y Labradores de Vespella ...	133
Les entitats actuals	133
Capítol 4. La cultura popular	137
L'arcàngel sant Miquel, patró de Vespella.....	138
La Festa Major fins abans de 1936.....	139
El calendari litúrgic i les festes parroquials del segle XVII al XIX.....	144
Les festes actuals: les antigues i les noves.....	151
Capítol 5. El patrimoni arquitectònic i artístic.....	155
El castell de Vespella.....	156
Notícies històriques del Castell i de la senyoria de Vespella.....	160
L'església parroquial de Sant Miquel de Vespella.....	165
La capella de la fortificació	166
Les ampliacions de l'espai sagrat.....	167
L'interior de l'església	172
Els altars i retaules de l'església abans de la destrucció de 1936.....	175
El retaule de Sant Miquel	175
El retaule i la capella de la Verge del Roser	176
El retaule del Sant Crist	182
El retaule de Sant Josep	182
El retaule de Sant Antoni de Pàdua.....	183
El retaule de Sant Sebastià.....	185
El retaule de la Purificació.....	189
El baptisteri	190
El cementiri i els enterraments dins el temple	191
Les masies del terme municipal	195
Mas Aluges (mas d'en Tol)	196
Mas d'en Blanch (mas de la Serra).....	197
Mas de Cardenal (mas d'en Busquet de la Serra)	198
Mas de Cardenal	199
Mas de Flavià (mas de Maginet)	199

Índex

Mas de Gatell (mas de les Masoletes).....	201
Mas de Llagostera (mas d'en Sossies, maset d'en Llagostera).....	202
Mas d'en Mestre.....	203
Joan Mestre (<i>circa</i> 1480-1482).....	207
Joan Mestre (?-1596).....	208
Montserrat Mestre (<i>circa</i> 1564 -1610).....	208
Joan Francesc Mestre (1595-1671).....	209
Josep Mestre (1631-1706).....	210
Miquel Mestre (<i>circa</i> 1674-1726).....	212
Agustí Mestre i Vidal (<i>circa</i> 1704-1768).....	215
Miquel Mestre i Alagret (1725-finals del segle XVIII)	217
Agustí Mestre i Soler (1746-1794)	218
Josep Mestre i Valentí (1777-1834).....	221
Miquel Mestre i Serra (1825-1886).....	224
Anton Mestre i Rossell (1853-1926)	226
Ramon Mestre i Garriga (1881-1950).....	228
Vicenç Mestre i Balcells (1923-1993).....	229
Manou (mas Nou)	231
Mas d'en Plana (mas Cornudella).....	232
Mas d'en Noi (mas de Noya).....	235
Molí de Pomaric (molí de Canaló)	237
Mas de Reverter (mas de la Coma).....	238
Molí Cortadas (molí dels Tres Termes: de Fortuny, de Vespella, de la Fontova)	240
Fàbrica Fornt	245
Capítol 6. L'ensenyament i les escoles.....	247
L'ensenyament.....	248
L'escola, els mestres i els alumnes.....	250
Capítol 7. L'estructura econòmica.....	255
El sector primari. L'agricultura i la ramaderia	256
Evolució de l'agricultura a Vespella. De l'època moderna a la industrial	256
L'explotació agrària de mas d'en Mestre.....	260

Breus apunts històrics sobre la ramaderia a Vespella.....	262
L'explotació ramadera de mas d'en Mestre.....	262
El sector secundari. Els oficis i les petites indústries	263
El sector terciari: els serveis.....	265
Capítol 8. Els poders fàctics.....	267
Els senyors.....	268
Els drets del senyor.....	270
El delme senyorial	271
Els batlles i jurats.....	274
L'administració municipal als segles XVI-XVII.....	274
El batlle	276
Els jurats	276
Els síndics	278
El patrimoni municipal	279
El finançament municipal	280
L'administració municipal al segle XVIII.....	282
La reforma borbònica.....	282
Els batlles del segle XVIII. L'oligarquia rural i les obligacions de l'Ajuntament.....	284
L'Ajuntament als segles XIX i XX.....	287
L'Ajuntament fins a la desamortització de 1837	287
Reformes liberals i intervencionisme de l'Estat fins arribar als ajuntaments democràtics.....	288
Els rectors.....	289
La figura del rector dins la societat vespellenca de l'Antic Règim i les seves funcions	289
Els rectors de la parròquia i altres clergues	292
La primícia del rector i les propietats de l'Església a Vespella	294
Capítol 9. La història de Vespella compendiada	297
La prehistòria	298
L'antiguitat. Els primers assentaments	298
Del segle V al segle XV. L'edat mitjana	300
Primeres notícies de Vespella	301
Vespella a la baixa edat mitjana	303

Del segle XVI al segle XVIII. L'edat moderna.....	305
El segle XVI.....	305
El segle XVII.....	306
Occitans a Vespella.....	307
Penúries per pagar el delme.....	308
La guerra de Separació.....	309
Mesures contra la misèria provocada per la guerra.....	312
El darrer quart de segle.....	313
El segle XVIII.....	314
La guerra de Successió i la vida a Vespella.....	315
La Nova Planta: reformes, censos i cadastres.....	317
L'embranchida demogràfica de Vespella, les visites pastorals i els Llupià.....	318
La fi de la prosperitat. Tornen les guerres davant l'emergència dels nous ideals.....	320
Fi de l'edat moderna i inici de la contemporaneïtat. El segle XIX.....	322
La guerra del Francès.....	322
Vespella després de la guerra.....	325
El Trienni Liberal i la Dècada Ominosa.....	326
La primera carlinada. L'inici del regnat d'Isabel II i la desamortització.....	329
Vespella a la segona meitat del segle XIX i el final del regnat d'Isabel II.....	330
La tercera guerra carlina: "l'acció de Vespella".....	330
Noves infraestructures viàries i una epidèmia en els anys de la industrialització.....	332
La plaga de la fil·loxera.....	334
El segle XX.....	336
Vespella a principis de segle. La festa major.....	337
Els anys 20.....	338
La guerra civil.....	344
El franquisme.....	347
La democràcia.....	348

Annexos.....	351
Annex 1. Batlles i jurats de Vespella (1538-1684).....	351
Annex 2. Batlles i regidors de Vespella (1712-1794)	355
Annex 3. Alcaldes i regidors de Vespella (1811-1898).....	360
Annex 4. Alcaldes i regidors de Vespella (1898-2013).....	362
Annex 5. Rectors de la parròquia de Sant Miquel de Vespella (1349-1960)	365
Annex 6. Jutges de pau de Vespella (1863-2011)	367
Annex 7. Secretaris de l'Ajuntament de Vespella (1831-2013)	369
Annex 8. Mestres de l'escola de Vespella (1853-1940)	370
Annex 9. Majorales (sagrístanes) de la Mare de Déu	372
Annex 10. Majorals (sagrístans) de la confraria de Sant Sebastià (1767-1853).....	374
Annex 11. Arbre genealògic dels hereus de la família Mestre, de mas d'en Mestre (1481-2013)	376
Annex 12. La rondalla de les coves Roges (1934).....	380
Annex 13. "Ordinacions del bestiar de Vespella" (1594)	380
Annex 14. Capitulacions per a la construcció de la capella del Roser (1598)	381
Annex 15. Capitulacions del retaule de Sant Sebastià (1595).....	382
Annex 16. Cognoms de Vespella i la seva pervivència en la documentació notarial, parroquial i municipal del segle XV al 1936	384
Annex 17. La "pedra de les ferradures" del cementiri municipal de Vespella.....	391
Annex 18. Transcripció d'un procés judicial del llibre de la cort del batlle de Vespella	392
Les fonts.....	395
Fonts documentals: arxius, biblioteques, hemeroteques i fonts orals	395
1. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT)	395
2. Arxiu Històric de Tarragona (AHT)	397
3. Biblioteca de Catalunya (BC).....	399
4. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)	399
5. Arxiu familiar de mas d'en Mestre (AMM)	399
6. Altres arxius familiars	401

Índex

7. Arxiu Municipal de la Riera de Gaià (AMR)	401
8. Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (HMT)	402
9. Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya (CEC) ...	402
10. Fonts orals (entrevistes fetes al 2011)	402
Bibliografia	403
General	403
Local i comarcal	404

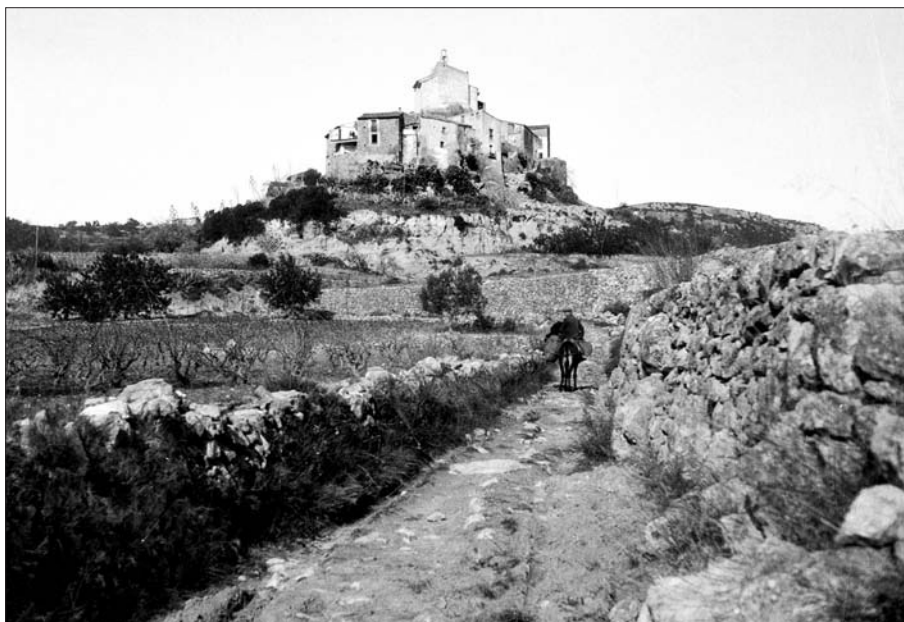

CAPÍTOL 1

Localització i identificació

[...] La localitat que és antiga, quin terme, com lo de la Nou, apareix nomenat en les afrontacions dels qui varen establir-se en lo segle XI, resulta formada al 23 edificis, 4 d'un pis, 8 de dos y 11 de tres, además d'una barriada coneguda ab lo nom de Masos de Vespella, a un quilòmetre y mig del primer poblat [...].

Geografia general de Catalunya, EMILI MORERA (1909)

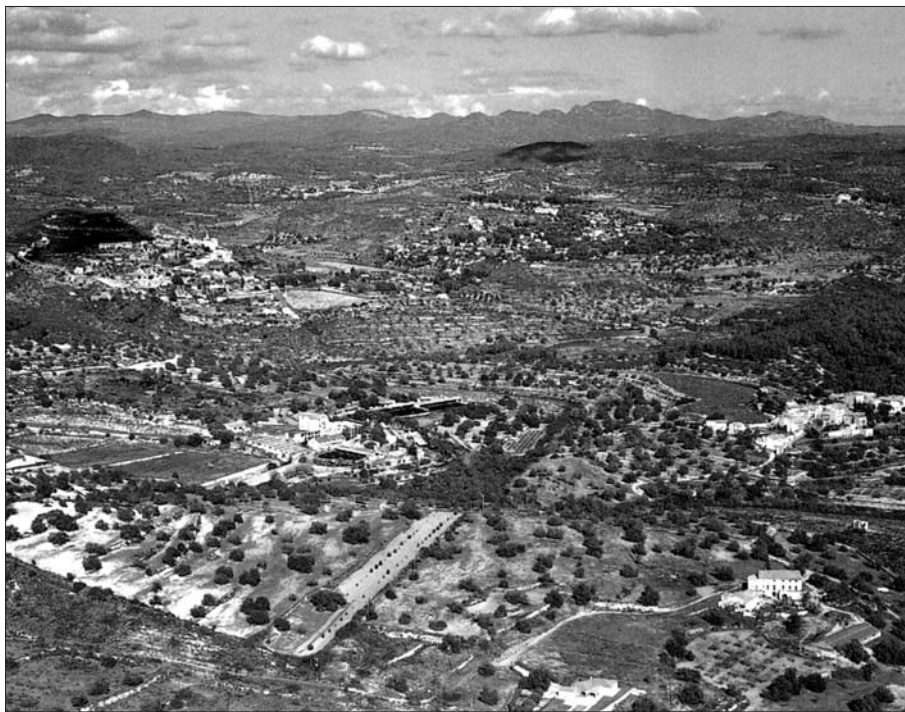
Camí a Vespella als anys 30. Fons Blasi Vallespinosa. (Foto: Centre Excursionista de Catalunya)

SITUACIÓ, DIVISIONS ADMINISTRATIVES I LÍMITS

Vespella de Gaià és un municipi format per quatre nuclis urbans, situat a una alçada amb relació al nivell del mar d'uns 202 metres des de la plana del castell, entre 100 i 150 metres des de la urbanització de Sant Miquel, 100 metres des dels Masos de Vespella i 50 metres des de la urbanització de la Coma. Les coordenades UTM del poble són: ED50 E(X): 362668.0 i N(Y): 4562829.0. La capitalitat administrativa es troba als Masos de Vespella, que és on hi ha l'Ajuntament i el Casal, però qui dóna el nom a tot el terme és la capital històrica, Vespella, que comprèn les cases del turó, l'església i les runes del castell.

El terme municipal comparteix veïnatge amb altres vuit termes. A tramuntana amb Salomó, a mestral amb els termes de Vilabella i Renau, a ponent i garbí amb el Catllar, a migjorn amb la Riera. També a migjorn limita amb la quadra del Catllar i el terme de la Nou. Finalment, a llevant fa frontera amb el terme de la Pobla de Montornès i a gregal amb Bonastre. L'extensió total del terme és de 18,24 km², que el converteixen en un dels més grans de la rodalia, només superat pels 26,43 km² del Catllar i els 24,9 km² de Bonastre. Els altres termes municipals veïns es troben bastant per sota.

*Vista general del terme municipal de Vespella i les serralades de l'interior entre els anys 2000 i 2001.
(Foto: Fons Fotogràfic Municipal)*

El poble i terme de Vespella forma part de la comarca del Tarragonès i, de fet, es troba situat al sector nord-est d'aquest territori. Tanmateix, des de fa uns quants anys, es reivindica la comarca natural i històrica, el Baix Gaià, a la qual pertanyen catorze pobles del Tarragonès com són: Vespella, Salomó, la Riera de Gaià, la Pobla de Montornès, la Nou de Gaià, Renau, el Catllar, Altafulla, Torredembarra, Creixell, Roda de Berà, Ferran, Tamarit i Monnars. Aquests tres últims estan agregats a Tarragona.

Aquesta comarca històrica té com a nexa d'unió el riu Gaià, però encara no ha estat reconeguda oficialment i el nom ha quedat com si fos un tret identificador d'una zona geogràfica. Actualment, institucions i ajuntaments han cregut convenient potenciar aquesta marca que s'ha convertit en un referent de qualitat turística, gastronòmica, de bons serveis i productes.

Si ens remuntem en el temps, l'administració senyorial de Vespella des d'un bon començament va estar a mans dels nobles que participaren en la repoblació del Camp de Tarragona, els Claramunt. Més endavant, aquests es van desprendre de la quadra o castell de Vespella mitjançant pactes de compravenda amb d'altres nobles. És ja en el segle XIII quan se la pot considerar com una de les senyories o baronies del Baix Gaià que es ven, en aquest cas, als Montoliu. Des d'aquest moment fins al segle XVII, la baronia passarà de mà en mà per diferents famílies nobles arrelades al Camp de Tarragona, excepte un breu període de deu anys a finals del segle XIV que va formar part de les senyories adquirides per la ciutat de Barcelona. No és fins a mitjan segle XVII quan Vespella passa a pertànyer al patrimoni d'una nissaga familiar de nobles de fora el Camp de Tarragona, els Llupià (Rosselló). A partir de 1702 formà part dels béns del marquesat de Llupià i, a partir de 1784, passà a ser propietat de la família Desvalls, marquesos d'Alfarràs i del Poal, fins a l'extinció de les senyories el 1837. Tot això ho desenvoluparem més endavant.

Pel que fa a l'administració eclesiàstica, creiem que l'església de Sant Miquel Arcàngel va ser independent des dels seus orígens. No va dependre d'altres parròquies ni fou una església sufragània, com per exemple ho va ser l'església de la Nou. De la seva existència ja se'n parla en un llegat testamentari de 1212. Amb la restauració de la seu metropolitana de Tarragona el 1091 i fins als nostres dies, tant l'església com la comunitat cristiana de Vespella han format part de l'Arquebisbat de Tarragona. La parròquia va estar servida i administrada per rectors que residiren al poble, almenys se'n té constància des del segle XIII.

Quant a les divisions administratives històriques, Vespella sempre va formar part de la vegueria de Vilafranca des de principis del segle XIV fins al 1716, quan la Nova Planta borbònica va convertir les antigues vegueries catalanes en corregiments. Tant les unes com les altres havien establert sempre la línia divisòria entre Vilafranca i Tarragona al riu Gaià. Per tant, Vespella, que quedava al marge dret del riu, pertanyia a Vilafranca. Més endavant, ja en ple segle XIX es torna a canviar la divisió administrativa. El 1833 el principat es divideix en trenta-quatre

districtes judicials i quatre províncies. A partir d'aquest moment i fins a l'actualitat el municipi es troba dins del partit judicial del Vendrell, adscrit a la província de Tarragona.

Els límits del terme de Vespella s'han mantingut gairebé inalterables al llarg del temps. El terme actual es deu en part a les terres que formaven la quadra medieval, també anomenada *castell de Vespella*. Els diferents masos que es van construir per tot aquest territori són els que es van encarregar de mantenir les fitacions del terme medieval durant generacions. Cada mas tenia les seves partides de terra i els masovers les conreaven. Molts d'aquests pagesos tenien terres en d'altres termes veïns com per exemple a la pleta de la Nou, a l'horta rierenca, a la quadra del Catllar, a la Pobla o a Salomó. El conreu de la terra era necessari per subsistir i cal pensar que el terme vespellenc segles enrere estava força humanitzat i explotat. Res a veure amb el que tenim avui, que són moltes terres ermes amb un predomini clar de la massa forestal.

LES VIES DE COMUNICACIÓ, ELS ACCESSOS I EL TRANSPORT

Si volem anar a Vespella en cotxe només ho podem fer d'una manera: per una carretera. En canvi, si anem a peu o en bicicleta podem triar entre diferents camins que són les vies de comunicació més abundants del terme. Aquests sendrons els van emprar des de temps immemorials els avantpassats quan volien anar d'una partida de terra a una altra, a un mas o bé anar cap als pobles veïns.

Els traçats dels camins dibuixen una teranyina viària sobre el plànol del terme municipal, i destaquen que del nucli aturonat de Vespella en surten sis, gairebé en forma radial. En canvi, dels Masos només en surten quatre. De fet, les cases dels Masos es troben en un encreuament de camins i no és una casualitat. Les cases es van fer aquí per tal d'estar més ben comunicades, tot al contrari de les cases del turó, més aïllades.

De tots els camins que et passegen pel terme, n'hi ha que es troben en un relatiu bon estat, altres asfaltats o cimentats i uns quants, en mal estat o abandonats. Tots ells tenen un denominador comú: tenen pujades i baixades provocades per les corbes de nivell del relleu, que tot s'ha de dir, és molt accidentat. Els vianants d'aquests camins han canviat amb el pas dels anys. Dels carros, mules, pagesos i ramats de bestiar d'èpoques reculades hem passat als excursionistes, esportistes, motoristes i ciclistes. Del nombre de camins que hi ha, del seu nom i recorregut en parlarem també més endavant.

El traçat de les carreteres que ens duen cap a Vespella és gairebé centenari i cada vegada són més els cotxes que hi transiten. Travessen torrents, línies de ferrocarril, turons i comellars. Moltes aprofiten vells camins que un cop asfaltats es van convertir en la via ràpida que comunicava els habitants Vespella amb d'altres pobles. Actualment, l'única carretera que arriba als diferents nuclis urbans que té

Vespella és la carretera de la Diputació T-2021, estreta i sinuosa, que es desvia de la carretera de la Generalitat T-204, que va de la Riera a Salomó.

A l'alçada de la Nou, tot just abans d'entrar a aquest poble, hi ha la desviació a l'esquerra que ens duu primerament cap al nucli urbà dels Masos per enfilar-se tot seguit cap a les cases del turó de Vespella. A mig camí, sota els peus de l'església hi ha un trencall que ens apropa fins a la urbanització de Sant Miquel, el nucli urbà més poblat de Vespella. Per accedir al nucli de la Coma es pot fer de dues maneres: la primera des del polígon industrial de la Riera, ja que es troba a tocar de la urbanització i l'altra, a través d'un camí asfaltat que passa per mas d'en Plana, mas de Reverter, mas d'en Rull, mas de Flavià, el Masió fins arribar a la zona dels Masets on hi ha la urbanització.

Per accedir a l'autopista AP-7 i a l'N-340 haurem de tornar a agafar la carretera local T-2021 en direcció a la Riera i un cop arribem a l'encreuament de Virgili agafem la T-204 en direcció Torredembarra per anar a buscar l'autopista. Per arribar a la carretera nacional haurem de fer la circumval·lació de la Riera i tot seguit passarem per Ferran fins arribar a la nacional.

El transport públic també hi és present, al poble, amb una línia d'autobusos d'anada i tornada que comença pel poble de Salomó i arreplega els usuaris de la Nou, Vespella i la Riera per portar-los cap a la ciutat de Tarragona. Tot i així, la majoria de veïns de Vespella prefereix el cotxe particular per fer els desplaçaments habituals, com per exemple anar a treballar, comprar als centres comercials propers o deixar els nens a escola. Vespella es pot considerar un "poble dormitori", ja que molts dels que hi resideixen treballen fora i gaudeixen de l'indret durant el cap de setmana. Per tant, l'ús del cotxe és molt habitual i s'incrementa considerablement els mesos d'estiu, quan al nucli urbà de Sant Miquel assoleix puntualment les 1.500 persones.

Per cloure aquest punt remarcarem que Vespella no té estació de ferrocarril. La més propera, però abandonada des de fa més de vint anys, era l'estació de la Riera. Actualment, si volem agafar el tren en direcció a Tarragona o Barcelona haurem d'anar a Torredembarra. En canvi, si volem anar a Lleida, haurem d'anar a l'estació de Salomó.

El terme municipal està tallat per tres línies de ferrocarril: la més antiga travessa el terme per la part de gregal i és la línia que va des de Roda de Berà fins a la Plana, Picamoixons, construïda entre els anys 1880 i 1882, encara en ús. L'altra travessa una petita part del terme per la zona de garbí i és la línia que va des de Sant Vicenç fins a Reus, feta el 1889, fora de servei. De les tres, la més moderna és la línia d'Alta Velocitat Espanyola (AVE), inaugurada el 2008, que travessa també per la part de garbí i va des de Barcelona fins a Tarragona i Lleida. Si volem agafar l'AVE haurem d'arribar-nos a l'estació del Camp de Tarragona, que és a Perafort.

Pas de la línia de l'AVE a l'alçada de les terres del mas de Llagostera. (Foto: Joan Carles Blanch)

L'ORIGEN, L'ETIMOLOGIA I L'EVOLUCIÓ DEL NOM DE *VESPELLA DE GAIÀ*, UN NOM MIL·LENARI

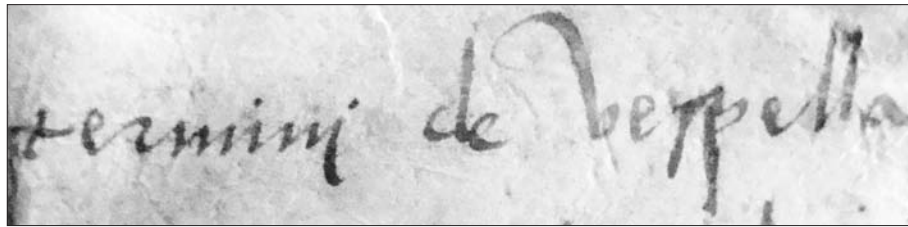
No se sap del cert l'origen del nom de *Vespella* però en podem fer unes quantes aproximacions. Probablement el nom és una transposició del lloc d'origen dels repobladors d'aquesta zona del Camp de Tarragona durant l'alta edat mitjana. L'historiador salomonenc Antoni Virgili llança aquesta hipòtesi i creu que el nom de *Vespella* és un topònim de desplaçament, és a dir, que repobladors procedents de la *Vespella* osonenca es van establir a la riba dreta del Gaià i batejaren el nou indret com a llur terra d'origen. De fet, a la comarca d'Osona, província de Barcelona, existeix un municipi anomenat *Gurb*, que està format per quatre parròquies: Sant Andreu de Gurb, Sant Julià Sassorba, Sant Esteve de Granollers de la Plana i Sant Cristòfol de *Vespella*. D'aquesta darrera parròquia podrien provenir els que van repoblar aquest indret del Baix Gaià cap al segle XI.

L'origen etimològic de la paraula *Vespella* el trobem en l'obra *Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines. Moisès Sella el recull també en el llibre *Onomàstica de Vespella* i diu així: “[...] el nom de *Vespella* no s'ha de relacionar amb el nom de l'insecte *vespa*. Més aviat *vespa* té el significat de fossar, carner, fossa comuna, sentit ben adequat a noms de llogarets modestos, però dotats d'església i, per tant, amb una sagrera on enterren els pagesos locals...”.

En aquest cas, la definició de *vespa* casa perfectament amb les característiques que podem apreciar en les construccions de la zona del Pujol. És a dir, que el nom de *Vespella*, a part de ser una transposició del nom d'un lloc a un altre, defineix el que realment hi trobarem, un llogaret amb una esglésiola i un fossar a la sagrera.

Terme del castell de Vespella. *Capbreu de les terres de Joan Mestre (1482). AMM.*

Terme de Vespella. *Venda d'una terra de Vespella propietat de Joan Mestre a Antoni Mestre, paraire de llana del Catllar (1542). AMM.*

El topònim *Vespela* apareix ja citat en documents altmedievals dels anys 1167, 1212, 1229, 1240, 1280 i probablement al segle XI ja existia i identificava la zona. Podríem gosar afirmar que el topònim del nucli poblat del voltant del castell, església i sagrera té pel cap baix uns mil anys d'antiguitat.

En altres documents consultats dels segles XIV-XX sempre que es fa referència a aquest indret s'acompanya amb el locatiu *de Vespella*. En època medieval trobem *quadra de Vespella*, *castrum de Vespella* o *castell de Vespella* (1381, 1496) quan fa referència a les terres que senyoreja la fortalesa, propietat d'un senyor. També trobem *terme del castell de Vespella* (1461, 1482), que vol dir el mateix. Totes aquestes paraules, *castrum*, *quadra* i *castell*, fan referència al terme i a tot allò que inclou, és a dir, les cases, les terres i la fortalesa. Ja en època moderna, s'empra la fórmula *terme e parrochia de Vespella* (1516), *terme de Vespella* (1518, 1542) i també *la Universitat de Vespella* (1654, 1726, 1791) que fa referència al conjunt de persones, cases i terres. A vegades, també trobem la fórmula *del lloch y terme de Vespella* (1656), que esdevé un sinònim d'*universitat*.

En canvi, a les visites pastorals es fa referència a l'indret com *parrochia de Vespella* (1656, 1731, 1776, 1828). El mot *parròquia* designa a la vegada una divisió territorial i la comunitat de fidels que hi resideix, que té com a seu la parròquia o l'església on hi ha un rector que exerceix la cura d'ànimes.

En el segle XIX ja apareix la paraula *poble de Vespella* i no és fins al primer quart del segle XX quan al nom del municipi se li afegeix el locatiu *de Gaià*, i queda *Vespella de Gaià*. Després de la victòria franquista, es va castellanitzar el locatiu amb molt poca traça *Vespella de Cayá* (1939) i en anys posteriors es va anomenar només *Vespella* fins que un cop recuperada la democràcia les llibertats i la llengua catalana es va tornar a emprar el nom de *Vespella de Gaià*.